

**YERLEŞİMLERİ YENİDEN DÜŞÜNMEK BAĞLAMINDA YENİ BİR KENTSEL
GELİŞİM VE YÖNETİM STRATEJİSİ**

**A NEW URBAN DEVELOPMENT AND MANAGEMENT STRATEGY IN THE
CONTEXT OF RE THINKING OF SETTLEMENTS**

Ayşecan Akşit¹

(Received 28.06.2018 Published 25.07.2018)

Özet

Tarih yazına baktığımızda teknik gelişmelere bağlı olarak kentlerin bir değişim içinde olduğunu görmekteyiz. Tarımsal üretimin başlaması, artan ürünlerle ticari hareketliliğin oluşması Sanayi Devrimi gibi teknik gelişmelere bağlı olarak ekonomik ve sosyal yapının şekillenmesi izdüşümünde kentsel yapıyı etkilemektedir. İletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişim de aynı şekilde kentlere etki etmektedir. İnternetin iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan bu gelişimin en çarpıcı örneğidir. Tarih boyunca insan yaşamı ve kentler için doğal afetler sürekli bir tehdit oluşturmuştur. Günümüz kentlerinin büyümesi, dinamiklerinin artması kırılmalıklarını artarak afetlere karşı direncini düşürmektedir. Geçmişten bugüne yaşanan savaşlar, seller, depremler, yangınlar ve diğer afetler yerleşim alanlarını ve yaşamı etkilemiş, bazı koşullarda insanların başka yerlere göç ederek, yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmuştur. Bu çalışma, tüm bu gelişmelere bakıldığında tarım devriminden önce de var olan yaşam biçimi göçebelik -acil durum mimarlığının başlattığı; esnek, dayanıklı ve taşınabilir barınakların etkisiyle- yeniden göçebe yaşamın gündeme geleceğine dair ve yerleşimleri yeniden düşündüğümüz de bugün yapmış olduğumuz kent kavramı yerini ne alacak? Yerleşmelerin ana ögesinin doğal çevre ve ekolojik ilişkiler olması gerekliliği içinde kenti nasıl tanımlayacağız? sorgulamalarını içermektedir.

Anahtar sözcükler: Kent, Acil Durum Mimarlığı, Göçebelik

¹Anadolu Üniversitesi, Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü, aysecanaksit@gmail.com

Abstract

When we look at the history, we can see that the cities are undergoing a change depending on the technical developments. The beginning of agricultural production affects the urbanization in the direction of the formation of commercial activity with increasing products and the shaping of economic and social structure depending on technical developments such as industrial revolution. The development in communication and information technologies also affects the cities in the same way. The Internet is the most striking example of this development in communication and information technology. Throughout history, human life and natural disasters for cities have been a constant threat. The growth of today's cities, increasing their dynamics, increases their fragility and reduces resistance to disasters. The wars, sellers, earthquakes, fires and other disasters that have taken place from the past to the present have affected settlements and life, and in some circumstances people have migrated to other places and have left places they have lived. This study examines all these developments and shows that the lifestyle that existed before the agrarian revolution was initiated by nomadic-acrimonial architecture; flexible, durable and portable shelters - will come to the agenda of the re-nomadic life and we will think of the rerations again What will the concept of the city we have today become? How would we describe the city in the necessity of the natural environment and ecological relations of the main element of settlements? they include their interrogations.

Keywords: Urban, Emergency Architecture, Nomadic

1. GİRİŞ

Yerleşimleri anlamak için yerleşim kavramının ne olduğunu, hangi formlarda bulunduğunu açıklamak gereklidir. Yerleşim kavramını yeniden sorgulamadan önce yerleşimlerin günümüzde ve tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini, sorunlarını ve sorunlarından yola çıkılarak ortaya atılan yaklaşımları anlamak gereklidir. Çünkü yerleşmeler her farklı dönemde, farklı coğrafyalarda farklı kültürlerle göre değişiklik göstermektedir. Bugün tanımlayacağımız yerleşim ile geçmiş dönemler için tanımlayacağımız kavram aynı içeriklere sahip olmayacaktır. Dünyadaki yerleşme sistemlerinde yaşanan dönüşümleri kavrayabilmek ve onun geleceğine ilişkin öngörülerde bulunabilmek için önce bu dönüşümleri yaratan süreçleri ele almak gerekir. Çevresel, sosyal, ekonomik olarak yaşanan her değişim izdüşümünde kent formunu etkilemektedir. Keleş, kentin durağan değil aksine devingen bir toplumsal olgu olduğunu vurgulamıştır (Keleş, 2010).

Tarım devriminden önce insanlar avcı-toplayıcı yaşamasalar da, ayak izleri materyal ve enerji açısından sonradan ortaya çıkan kentsel yaşam tarzıyla karşılaştırabileceğimiz referans değerleri içermektedir. Yaşamlarının büyük bölümünü doğanın sunduklarından karşılayan ve çok azını bitki ve hayvan yetiştirerek elde eden atalarımız materyal olarak çok basit yaşamlar sürseler de hayvanlardan farklı kent sakini olarak yaşamlarını sürdüreceklerinin işretlerini taşımaktaydılar. 25-50 kişilik gruplar halinde; avlanma, yemek pişirme ve korunma gibi ihtiyaçlarını iş bölümüyle idame ettirerek, toplum olmanın temellerini atıyorlardı. Kentli olmaktan çok uzak olsalar da, pasif güneş varlığından bitkilerin ve hayvanların evcilleştirmesine doğru ilerliyorlardı (Gardner, 2016).

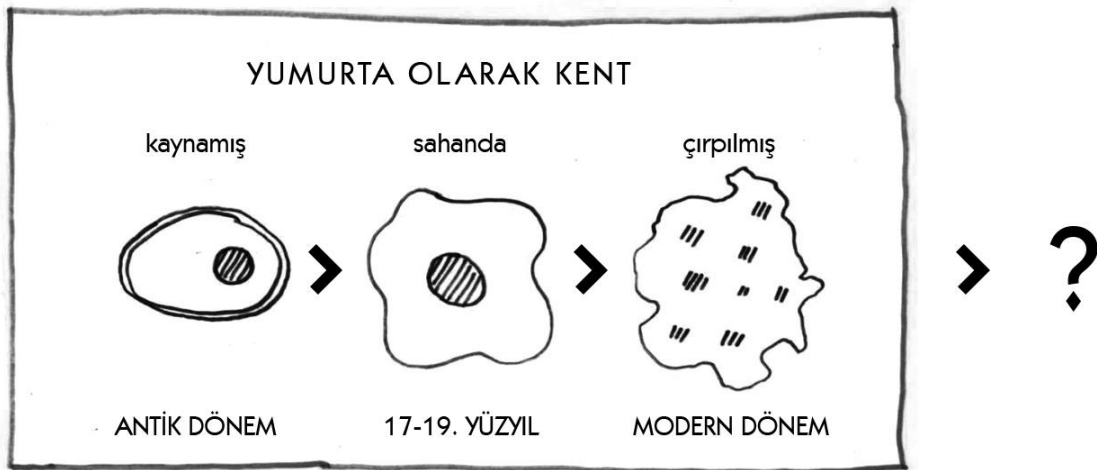
Neolitik (tarım) devrim ile bazı bitki ve hayvan türlerini evcilleştiren topluluklar, üretimin ihtiyacı aşması ile daha fazla nüfusa hizmet edebilir hale gelerek kentlerin temelini oluşturmuştur. Artık göçebe yaşamın yerini yerleşik yaşam almaya başlamıştır. İlk şehirler, toplumların kapasitesi daha çok yerleşebilecek ve kalıcı olabilecek şekilde büyüdüğü zaman oluşmaya başladı (Childe, 1982).Avcılık ve toplayıcılıktan tarımsal ürerime geçiş, fazla üretime ve nüfus içinde daha çok farklılıkta görev ve hayat tarzı olan yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına yol açtı. Bu nedenle sosyal organizasyonun temelini oluşturan yapıları klanlara ayırmak ve aileyi tanımlamak için bir yönetim sistemine ihtiyaç vardı. Şehirler yaklaşık M.Ö. 3000-4000 yıllarında Bereketli Hilal, Mezopotamya ve Nil Vadisinde ortaya çıkmıştır (Carter, 1983).

Tarımsal üretimin başlaması, yerleşik yaşama geçişle kentlerin oluşması arasında binlerce yıl geçmiştir. Kentlerin ilk ortaya çıkışı büyük köylerden ziyade içerisinde tarımsal üretimin başka dinamikleri de barındırmasıyla gerçekleşmiştir. Zamanla yerleşik bölgeler büyüdükçe ticaret ve güvenlik amacıyla küçük yerleşmeler daha büyük politik, ekonomik ve kültürel merkezlere doğru büyüme gösterdiler. Antik kentlere baktığımızda üç büyük binaya sahiptirler. Bunlar; saray, tapınak ve tahıl ambarları ve ordu gücünün olduğu kent merkezlerinde siyasi ve ekonomik gücü temsil eden binalardır. Ulus-devletler egemen olamadan önceşehirlerin pek çoğu şehir devletti ve böylece yüzyıllar boyu büyük ekonomik ve politik güçlerini kullandılar (Weber, 1921).

Yerleşimler tarihinde yaşanan diğer bir dönüşüm ise Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi'nde de tarımsal üretime geçişte olduğu gibi ekonomik ve sosyal değişimler yaşanmış ve bu değişimler kendini kent mekânında göstermiştir. (Giddens, 2000) Sanayi Devrimi de tarım devrimi gibi kent-yerleşim kavramlarını yeniden sorgulamamızı gerektiren durumları ortaya çıkarmıştır. Sanayi Devrimi ve 2. Dünya Savaşı sonrası kırdan kente artan göç ile eşgüdümlü giden kentleşme, kentlerin yayılıp genişlemesine neden olmuştur. Orta Çağ'da daha iç içe olan farklı işlevler Sanayi Devrimi'nden sonra konut ve çalışma alanları gibi farklı bölgelerde yer seçmeye başlamışlardır. Oluşan sağlık problemleri iç içe olan kullanımları bölgelere ayırıştırmanın, bugün bildiğimiz ve içinde yaşamlarımızı sürdürmekte olduğumuz kentlerin temellerini atmıştır. Planlama disipliniyle kentte; konut alanı, ticaret alanı, sanayi alanı gibi bölgeler oluşmuştur (Burgess, 1925; Aslanoğlu, 1998).

Bu gelişim ile yerleşimlerde üç önemli değişkenlikten bahsedilebilir. Bunlar; mekânsal, sosyal ve ekonomik değişkenlerdir. Kırsal alanda yaşayanlar kentlere göçerken yaşam tarzını ve toplumsal ilişkilerini arkada bırakarak yeni bir üretim döngüsüne girmişlerdir. Bu durumun mekâna yansımaları ise sanayi kentine geçişte kıra doğru bir form alması şeklindedir. LeFebvre'nin tabiriyle bu durum kentleşme tarihinde "The Industrial" kavramını oluşturmaktadır.

Günümüz yerleşimlerine baktığımızda ise iletişim ağlarının gelişmesinin mekânsal etkisini "akıllı uygulamalar" ile görmeye başlamaktayız. Bugün kent ve kır ayrımının yapılamadığı ve LeFebvre tarafından öngörülen (LeFebvre, 1970). Gezegensel Kentleşme (*Planetary Urbanization*) kavramının gerçekleştiği ve tüm toplumun kentleştiği kabulü ile ilgili çalışmalar yaygınlaşmaktadır. Bu yaklaşımda çağdaş kent formu parçalanmalar ve yapının yokluğuyla tanımlanmaktadır. Geleceğin kentlerine yönelik yeni bir kavram arayışı peşinde son zamanlarda ortaya atılan peyzaj şehirciliği; kent formunu belirleyen ögenin yapılı alan ya da mimariden ziyade peyzaj/açık alan olduğunu savunmaktadır. Ögeleri tam anlamıyla ortaya konulmayan hala gelişmekte olan bu kavram yerleşmeleri yeniden ele alırken mevcut yaklaşımların ne denli değiştiğini gözler önüne sermektedir (Lefebvre, 1975; Cihanger, 2014).

Resim 1: Tarihsel Süreçte Kent Modelleri

Kaynak: *Cedric Price(1934-2003)*

Sanayiden bilgi merkezli kapitalizme geçiş 20. yüzyıl sonlarına doğru önemli bir gelişme olarak tarihte yer bulmuştur. En son dönüşüm dizisi bilgi ve enformasyon çağı olarak adlandırılan yeni dönem geçiş yaşanmıştır. Yaşanan bu teknik gelişmenin yanı sıra dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamaya başlamıştır. 12.000 yıllık yolculuğumuzda yaşanan teknolojik, sosyal ve çevresel yenilikler bizi yavaş yavaş *homo urbanus*'e evrimleştirdi. Bu teknolojik yenilikler, Sanayi Devriminden çok sonra, kentleri daha çekici hale getirerek kentli nüfusunu arttırmaya devam ettirmektedir.

İnternetin (World Wide Web -www) hayatımıza girmesi hem Tarım hem de Sanayi Devrimi gibi tüm yaşamımızı etkileyen sonuçlar doğurmuştur. Dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yerleşmesi fiziksel hareket içeren kentlerde ulaşım, çevre, sağlık gibi problemleri beraberinde getirdi. İnsanları her sabah ve akşam ev ve iş arasında seyahat etmek zorunda bırakan sistem; yerini yavaş yavaş internet sayesinde home-office'e, fiziksel olarak gönderilen postalar e-postaya, toplum olmanın beraberinde getirdiği sosyalleşmek için yapılan buluşmalar yerini; internet üzerinden yapılan yazışmalara, kimlik bilinci ve toplumda aitlik hissine sahip olmamızı sağlayan kültürümüz, gelenek ve göreneklerimiz yerini sosyal medyada ki profillere, kent meydanlarında ki sosyalleşme, iletişim kurma, örgütlenme gibi toplumsal işlevler yerini dijital platformlara bırakmaya başladı. İnternet sayesinde fiziksel harekete ve mekânsal varlığa gereksinim azaldı. Kentler de insanlar gibi akıllı uygulamalar teslim olarak form değiştirmeye başladı. Kentte fiziksel hareketlilik yerini dijital hareketliliğe bırakarak mevcut gereksinimleri azaltırken aynı zaman da yeni gereksinimler ortaya çıkarmaktadır. İnternet sayesinde fiziksel olarak seyahat etme zorunluluklarımız her geçen gün azalmaktadır. Bu durumun mekânsal izdüşümü olarak artık ulaşım bağlantılarına bu denli ihtiyacımız olacak mı? sorusu akıllara gelmektedir. Geleceğin kentleri denildiğinde; zihnimizde beliren uçan arabalar ile yolculukların gerçekleştirildiği, yoğun trafiğin olduğu ütopyik sahneler gerçek mi olacak yoksa kent dediğimiz kavram bugünün dinamiklerinin genişlemiş hali yerine mekânların hareketli ve esnek olduğu, kentin sınırları belli olmayan, gün içinde kent içi seyahatlerin azaldığı bir yaşam mı oluşmaya başlayacak? Kentlerin değişerek bir başkalaşım geçirdiği pek çok araştırmacı tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bu başkalaşım ne olursa olsun gerek tarım gerekse Sanayi Devriminin kente olan etkisinden daha az olmayacaktır.

- Tarım Devrimi > yerleşik yaşama geçiş
- Sanayi Devrimi > kır- kent kavramının değişimi
- Bilgi Çağı > ?

Resim 2: Teknik Gelişmeler ve Kentlere Etkisi

Kentlerin bu değişimlerini ekosistem döngüsüne ve ekosistem içinde canlıların varlıklarını devam ettirebilmek için çevresel koşullara adapte olmalarına benzetebiliriz. Ekosistem *“belirli bir kısımda bulunan canlılar ile bunları saran cansız çevrelerinin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik arz eden ekolojik sistemlerdir. Ekosistem aynı zamanda bir besin ağı ile şekillenmektedir. Ekosistem, küresel ölçekte bir düzeni ifade etmekle beraber yerel ve korunaklı bir sistemin varlığına da atıfta bulunabilir.”* şeklinde tanımlanmaktadır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekosistem>).

Dünya ve üzerinde ki yaşam; insanlar, hayvanlar, bitkiler ve diğer tüm canlılar için dinamiktir. Ekosistem kendi içinde dengeli ve içerisinde çevre koşullarına adaptasyonları içerir. Tüm çevre koşullarına göre kendini besler, yeniler ve değiştirir. Kentte bu noktada bir ekosistem olarak düşünülebilir. Aynı şekilde canlı ve cansız varlıkların karşılıklı ilişkilerini, çevresel koşullara ve teknik gelişmelere adapte olması beklenen ağları içeren mekânlardır.

Günümüz kentleri fiziksel olarak; yollardan, binalardan, çimentodan, tuğladan inşa edilmiştir. Cansız ve durağan olan bu malzemeler dolayısıyla kent, her ne kadar durağan görünse de içerisindeki canlı yaşamıyla ekosistem gibi hayattadır. Kentin insanlar dışında da kediler, köpekler, güvercinler, karıncalar, sedir ağaçları, çimenler gibi kullanıcıları vardır. Tüm bu canlı varlığı, durağan kentleri hayatta ve dinamik tutar. Bu kadar hareketi barındıran durağan kentlerin, zamanla aynı mekânsal formunda kalması mümkün değildir. Bu değişim ekosistem gibi çevresel koşullara bağlı gerçekleşen başkalaşımı yerleşimler tarihini incelediğimizde görebilmekteyiz.

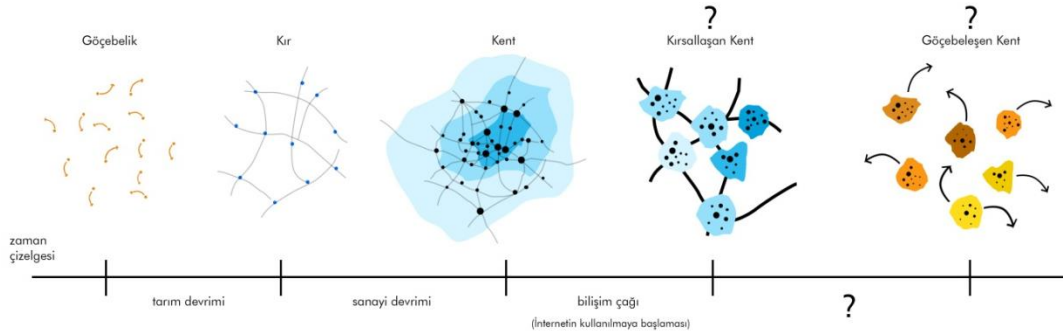
Tam olarak bu noktada kentlerin, aynı doğada ki canlılar gibi çevresel koşullara adapte olduğuna vurgu yapmak önemlidir. Ancak burada kentleri ekosistemle bir tutmak aynı zamanda bir ütopyadır. Çünkü ilerleyen teknik gelişmeler insanları doğadan uzaklaştırmaya, doğayla birlikte denge içinde hareket etmek yerine ona hükmedebilme inancına sürüklemektedir.

Kentler; yaşayan, canlı ve dinamik formlardır. Çevresel koşullara göre değişen, kendilerini yenileyen bir evrimsel süreçtedirler. Ancak bu çevresel koşullar zamanla ne yazık ki doğal olaylar yerine insan eliyle meydana gelen yapay teknik gelişmeler olmuştur. Artık bir kent; aldığı yağış miktarına, rüzgârına nem oranına, toprak tipine, deprem riskine vb. göre adapte olmak yerine; insanoğlunun yarattığı yapay çevreye göre kendini adapte etmektedir. Tüm bunların haricinde asıl korkutucu olan doğal çevreye hükmedebildiğini sanmasıdır. İşte tam olarak bu noktada yerleşimleri yeniden düşünmek ve kurgulamak; parametrelerini, önceliklerini yeniden belirlemek gereklidir. Doğaya hükmetme gayesinden çıkıp doğayı kabul ederek onunla denge içinde yerleşmeleri kurgulamak sürdürülebilir yaşam için elzemdir.

Resim 3: Barınma Şekilleri

Tüm bu değişim sürecinin içinde kentleri, kent-kır karşıtlığı ile tanımlamak mümkün değildir. Kırsal alanlar ve kentsel alanlar yaşanan gelişmelerle nitelik değiştirmektedir. İnsanlığın temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyacı, Resim 4’de de görüldüğü üzere, üç temel formla karşılanmaktadır. Bu tarihsel süreçle gelişen formlar coğrafyalarda da aynı zamanda bulunmaktadır. Tarımsal üretim başlamadan önce yerleşik yaşama geçmemiş olan insanlar barınma ihtiyaçlarını göçebe olarak sağlamaktaydı. Tarımsal üretimin başlaması ve yerleşik yaşama geçilmesi ilk kırsal yerleşimleri oluşturmuş ve tarımda ki artı ürün bunların pazarlanması gibi nedenlerle ticari faaliyetler başlayarak ilk kentsel yapılar oluşmaya başlamıştır. Tüm bu kırsal ve kentsel oluşumlar yaşanırken aynı zamanda hala farklı toplumlar barınma ihtiyaçlarını göçebe olarak sağlamaktaydı. Günümüzde kentlerde dünya nüfusunun yarısından fazlası yaşamaktadır. Bu kentsel yaşamın popüler bir barınma şekli olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak değişen kentsel dinamikler bu durumun hala aynı mı kalacağı sorgulamasını yapmamıza sebep olmaktadır.

Resim 4: Tarihsel Süreçte Barınma Formları

Tarihsel süreçte sırasıyla; göçebelik, kır ve kent olarak ilerleyen yerleşim-barınma formları eklenilen dinamiklerle değişmektedir. Bugün modern kentin değişmeye başladığını, bütüncül yaklaşımlardan yavaş yavaş daha parçalı yaklaşımlara evrildiğini görmekteyiz. Bu noktada sormamız gereken soru, doğanın döngüsü gibi barınma ihtiyacının da zamanla kırsal alanların barınma ihtiyacını karşılama da daha mı popüler olacağı sorusudur. Bir sonraki adımda ise göçebelik insanlığın barınma ihtiyacı için daha çok tercih ettikleri bir form haline gelecek? Burada bahsedilen tekrar popüler mi olacak sorgulaması yapılan göçebe ve kırsal formlar günümüzde ve geçmişte tanımlanan anlamlarından farklı olarak, kentten kopmuş veya kentten evrilmiştir.

Tüm bu değişim sürecine sebep olan; teknik, sosyal ve ekonomik gelişmeler aynı zamanda İnsan eliyle hızlandırılmış iklim değişikliği, kaynakların aşırı tüketimi gibi afetlere dolayı yoldan veya doğrudan sebep olan etkenleri doğurmaktadır. Acil durum mimarlığı da tam olarak böyle bir noktada ortaya çıkmıştır. Doğal veya insan eliyle gerçekleşen afetlere karşı barınma ihtiyacını acil ve sürekli olarak sağlamak gereklidir. Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik çözümler ararken sürekliliği sağlayabilmek için gelenekselleşmiş yaklaşımlardan çıkmak ve kent-kır kavramlarının yaşanan gelişmelerle değiştiğini anlamak gereklidir. Bu sebeple tarihsel süreçte barınma ihtiyacının nasıl karşılandığını, bu değişimlerin neden sonuçlarının iyi anlaşılıp günümüzde yaşanan değişimlerin gözlemlenip, bu değişimlerin gelecekte nasıl olacağını sorgulanması gerekmektedir. Geçmişte ve günümüzde yaşanmakta olan afetlere çözüm ararken barınma ihtiyacının; göçebe, kır ve kent olarak karşılanabileceğini ve bu kavramların bir birinden bağımsız değil de aksine bütünleşik ve zamansal olarak sürekli olabileceğini göz önünde bulundurmak gereklidir.

2. ACİL DURUM MİMARLIĞI

Acil durum mimarlığı, doğaya hükmedebildiğimizi sandığımız günümüz kentlerinin sorunlarına bir çözüm arayışında ortaya çıkmış ve yerleşmeleri kurgularken ana omurgalarını belirlemede yeni temel bir felsefe gözetmemiz gerektiği sorgusunu akıllara getiren bir olgudur. Acil durum mimarlığının ortaya çıkmasında ki temel kavram afettir. Afetin ne olduğunu ortaya koymak bu mimari yaklaşımı anlama da ve güncel şehircilik yaklaşımlarını toplumsal ve teknik gelişmelerle harmanlayarak geliştirmemize yardımcı olacaktır.

İnsanlar için; sosyal, fiziksel ve ekonomik kayıplara neden olan, gündelik yaşamdaki faaliyetlerini kesintiye uğratarak, meydana geldiği yerdeki yasayanları az ya da çok, dolaylı ya da doğrudan etkileri olan doğal veya beşeri kökenli olaylar afet olarak tanımlanmaktadır (Ergünay, 1996).

Doğal ve yapay (insan kaynaklı) olmak üzere iki grup altında sınıflandırılan afetler arasında teknik açıdan farklılıklar bulunmasına rağmen aralarında kesin bir sınır bulunmamaktadır. Afet denildiğinde akla ilk olarak deprem, yangın, sel gibi doğal afetler gelse de insan kaynaklı olayların sonuçları da afetleri kapsamaktadır. Afetler

tanım itibariyle doğal afet ve insan kaynaklı afet olarak iki grupta toplanır. Yangın, deprem, rüzgâr fırtınası, volkanik patlama, sel, tsunami, kuraklık, vb.) oluşum gerekçesi değiştirilemeyen ve zamanlaması tam kestirilemeyen etkinliği yoğun ve geniş çaplı olaylar dizisi doğal afetler kapsamında ele alınırken; mühendislik, ulaşım kazaları, savaş ayaklanması, nükleer patlama, zehirli atık sızıntıları ve zehirlenmeler gibi) teknoloji ve teknik yetersizliklerden veya ihmallerden, sosyal altyapı çarpıklıklarında, uygulama ve yönetim hatalarından ortaya çıkan olaylar dizisi veya doğal afetlerin sonucu ilişkisel olarak ortaya çıkan olaylar, insan ve teknoloji kaynaklı afetler grubundadır. İklim değişikliği, deprem ve savaş gibi olayların sonucu olarak yerleşmeler zarar görmekte ve zorunlu göçler yaşanmaktadır.

Anadolu coğrafyası incelendiğinde yüzyıllar boyunca pek çok afet yaşandığı görülmektedir. Yaşanan bu afetler bir afet kültürünün oluşmasına sebep olmuştur. Geçmişten bu güne kadar yaşanan savaşlar, seller, depremler, yangınlar ve diğer afetler yerleşim alanlarını ve yaşamı etkilemiş bazı koşullarda insanların başka yerlere göç ederek yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmuştur. Böylece yaşamın olumlu ve olumsuz yanlarının çelişkisi günümüze kadar gelmiştir.

Köklü tarih ve kültüre sahip olan Anadolu coğrafyasının; afet kültürüne baktığımızda günümüz kentlerinin temel parametrelerini oluşturulurken, afeti öncelikli olarak gözetmesini bekleriz ancak küreselleşen sistemlerinde etkisiyle afet riskinin göz ardı edilmesi, beraberinde başka sorunları getirmektedir. Bu sorunlardan birisi temel haklardan olan barınma ihtiyacının afet sonrası gerekli önlemlerin alınmamasından dolayı sekteye uğramasıdır. Barınma, insanlığın varoluşundan beri süregelen, insanoğlu için en temel ihtiyaçlardan biridir. Bu ihtiyacın karşılanması noktasında ise *“insanı tehlikeli derecedeki soğuk ya da sıcaktan koruyan, içinde dışarıya nazaran güvenli şekilde uyuyabileceği ve bazı ihtiyaçlarına cevap verebilen, içinde yaşanan yapı veya korunaklı yer”* olarak tanımlanan *“barınak”* yapıları devreye girer (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Bar%C4%B1nak>).

Acil durum mimarlığı afet sonrası özellikle barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak ortaya çıkmış ve genişleyerek hem afet öncesi önlemleri hem de afetten sonra geçici barınma ihtiyacını karşımanın yanı sıra hasar gören yapıları onarmayı da içererek *“resilience”* (dayanıklı-esnek) kavramını oluşturmaktadır. Resilience kavramı Türkçeye çevrildiğinde dayanıklı, esnek, dirençli olma anlamlarını taşımaktadır. *“Dayanıklılık”* (Resilience) kavramı fizik, psikoloji, ekoloji, mühendislik, sosyal bilimler gibi pek çok farklı disiplin tarafından kullanılmaktadır. Ekoloji biliminde dayanıklılık, bir hasara karşı direnme ve çabucak iyileşme veya rahatsızlığa tepki verme olarak tanımlanmaktadır (Folke vd. 2004)

Acil durum mimarlığına baktığımızda yapı ölçeğinde; taşınabilir, katlanabilir, eklenilebilir, ekonomik ve ergonomik olmalıdır. Bu yapılaşma; yalnızca deprem, sel gibi bölgesel bir afete çözüm olmasını yanı sıra; küreselleşen kentler ve Dünya’da yaşanan yoğun göçlere bir çözüm olması; yerleşimler tarihi ele alınarak başlanan, geleceğin yerleşmelerinin nasıl olacağı sorgulanmasına da mekânsal bir çözüm olarak

karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Afet Koordinatörü Bürosu'na göre türü ne olursa olsun afet ve acil durum, dört temel evreye ayrılmaktadır (UNDRO, 1982)

1. Afet öncesi aşaması (Pre-disaster phase)
2. Acil yardım aşaması (Immediate relief period)
3. Rehabilitasyon aşaması (Rehabilitation period)
4. Yeniden İnşa (Reconstruction period)

Bu aşamalar birbiriyle iç içe geçen evreleri açıklamaktadır. Her evre, kendi içinde detaylandırarak farklı önlemleri oluşturmakta ve afetlere karşı dayanıklılığın sağlanması için yöntem haline gelmektedir. Basit bir ifade ile bu evreler, afet öncesinde risklere dayanıklı olmayı ve önlem almayı, afet sırasında en az zarar görmeyi ve afet sonrasında denge noktasına en kısa sürede gelebilmeyi ifade etmektedir.

3. SONUÇ

Avcı-toplayıcılıkla yaşamını sürdüren göçebe topluluklar tarım devrimiyle yerleşik yaşama geçmiş ve kırsal yerleşim başlamıştır. Gelişen ve bünyesine yeni dinamikler katan yerleşimler kentleri oluşturmuştur. Barınma ihtiyacı göçebe-kır-kent olarak sağlanmaktadır. Sanayi Devrimiyle, kır ve kent dengesi değişmiş, kent nüfusu artmıştır. Yaşanan teknik gelişmelerle bu dengeler değişmeye devam etmektedir. Bilişim Çağı'nı düşündüğümüzde belki de kent-kır dengesi tamamen homojenleşip olacak ve böyle bir ayırmadan bahsedemeyeceğiz. Günümüzde kentler yerleşimlerin coğrafyası olsa da gelecekte yerleşimlerin sabit noktalar yerine hareketli olduklarına şahit olabiliriz. Gelecekte göçebelik popüler yerleşim ve yaşam biçimi olabilir. Doğada ki süreç bu şekilde işler; tohumlar filizlenir, filizler büyür ve yeşerir büyük bir ağaç olur, ağaçlar tohum üretir ve tohumlar filizlenir. Ekosistemde ki her şey bir döngüyü barındırır. İnsan barınağı olan kır ve kentlerin var olmaya devam edebilmesi bu döngüyü taklit ederek süreklilik oluşturması gereklidir.

Yeniden düşünürken hatırlamamız gereken şey her ne kadar uzak kalarak robotlaşsak bile hala köklerimiz doğaya ait olduğudur. 21. yüzyıl kentlerinde; marketlerden aldığımız endüstriyel besinler, mağazalardan aldığımız kıyafet ve mobilyalarla yaşamlarımızı sürdürmekteyiz. Marketten aldığımız paketlenmiş zeytinin nerede yetiştiğini, giydiğimiz kıyafetin kumaşının nerede üretildiğini pamuğunun nerede yetiştiğini sorgulamayız. İçerisinde bulunduğumuz kentlerin uzantılarının köklerinin nerelere dayandığını bilmeden, düşünmeden sadece mal ve hizmet satın alarak yaşamlarımızı sürdürürken yine pazarlama araçlarıyla hayatımıza giren ekolojik ürünlere değer vermeye başlarız. Marketlerden ekolojik yumurta, süt vb. besinler satın alarak sağlıklı beslendiğimizi düşünmenin yanı sıra sürdürülebilir bir çevre için bir taşa bizim koyduğumuzu zannederiz. Bir ağaç kökleriyle beslenir ağaç büyüdükçe kökleri de yer altında büyür. Bir kenti besleyen şeylerde kökleridir. Marketlere gelen besinler, mağazalara gelen kıyafet ve mobilyalar; o mobilyaların üretildiği yer, yollar ve ağaçların üretildiği yerler; kumaş fabrikaları, pamuğun yetiştiği tarlalar, tarlaları sulayan suyun

geldiği dağlar bir kentin kökleridir. Kentin kökleri çok derindir. Kent büyüdükçe kökleri de büyür ve derinleşir. Bu kökleri düşünmek, kullandığımız ürünlerin nereden geldiğini anlamaya başlamak sürdürülebilir yaşamın ilk adımlardır.

Yerleşimleri yeniden ele alırken sosyo-ekonomik boyutları yok sayarak yalnızca mekânsal öngörülerde bulunmak, yaşamla bütünleşmeden yok olacak formlar oluşturmaktan başka bir şey değildir. Kenti-kırı veya hangi biçimde olursa olsun bir yerleşimi; sosyal, ekonomik, politik, çevresel boyutlarıyla ele alıp ortaya koymalıyız ki sürekliliği olsun. Yukarı da bahsettiğim ekolojik yaşam, sürdürülebilirliğin; yerleşimleri yeniden düşünmede sosyal bilinç ve gelişme açısından çok önemlidir.

Yaşamlarımızı sürdürdüğümüz kentin köklerini görmemek, doğayı görmemek demektir. Doğayı görmemek afetleri göz ardı etmektedir. Gelişen teknolojinin biz kentli insanlara kattığı olumsuz tavır doğayla bir ve uyum içinde davranmak yerine ona hükmedebilme inancıdır. Bu noktada afetleri görmezden gelme insan yaşamını tehdit eden önemli bir olgudur. Doğaya karşı inşa ettiğimiz yapılar bize can ve mal kaybı olarak geri dönmekte, tükettiğimiz kaynaklar (enerji ve su) yaşam varlığımızı tehdit etmektedir. Bir şehir plancısının, mimarın, inşaat mühendisinin yerleşimleri afet duyarlı olarak yeniden düşünüp inşa etmesi aslında aynı düşüncenin bir parçasıdır. Bir şehir plancısı yerleşimler ile ilgili yeniden düşünüp yeni bir yaklaşım ortaya atsa bile kullanıcı aynı yerdeyse bu diktatörlük olur. Yeniden düşünürken belki de şehir planlarına düşen yol yerleşimleri planlamaktan ziyade kullanıcıları eğiterek katılımı sağlamak ve aşağıdan yukarı doğru yeniden üretimi oluşturmaktadır. Bir plan kâğıt üzerinde yapılır. Plancı için plan bittiğinde süreç sona erer, ancak kullanıcı için yeni başlamaktadır. Plancının getirdiği yaklaşımı benimseyerek yaşatacak olan kullanıcıdır. Bu noktada yukarıda bahsettiğim kentlilerin, kentin köklerini düşünmeye başlayarak sürdürülebilirliğin sağlanmasında ilk adımları atmaya başlaması önemlidir.

Kaynakları hızla tüketildiği, tüketimin hızla artmaya devam ettiği günümüzde sosyal ve ekonomik boyutlar gözetildiğinde tüketim canavarlarına benzeyen yoğun nüfusları barındıran kentlerin gelecekte ya kendilerine yeni kaynaklar bulması gerekecektir ya da kent dediğimiz kavram tarihsel süreçte incelendiğinde ortaya çıkan sonuç gibi bambaşka dinamikleri barındıran mekânlar haline gelecektir. Sonuç ne olursa olsun insanların barınağı olan kentler doğaya karşı büyümek yerine rüzgârı dinleyip, yağmura dokunup, güneşi izleyip doğayla bir bütün halinde büyüyerek afetleri gözetip duyarlı olmak zorundadır. Bugün bahsettiğimiz acil durum mimarlığı farklı bir yaklaşımdan ziyade gerektiği gibi planlama ve mimari standartların bir parçası olmalıdır.

Tüm bu gelişmelere bakıldığında antik çağdan beri süregelen bir yaşam biçimi olan göçebelik -acil durum mimarlığının başlattığı; esnek ve taşınabilir barınakların etkisiyle- yeniden popüler olabilir mi sorusu kaçınılmaz olmaktadır. Yerleşimleri yeniden düşündüğümüz de bugün yapmış olduğumuz kent kavramı yerini çok daha esnek, mekânsal öğelere bırakacak gibi gözükmemekte. Peyzaj şehirciliği kavramıyla da

Akşit, A. (2018) A New Urban Development and Management Strategy in The Context of Re Thinking of Settlements. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, 1 (1): 56-66

özdeşleşen bu yaklaşım yerleşmelerin ana öğesinin doğal çevre ve ekolojik ilişkiler olması gerektiği içinde kent kavramını farklı dinamiklerle doldurmakta.

KAYNAKÇA

- Aslanoğlu, R. (1998). *Kent, kimlik ve küreselleşme*. Bursa: Asa Kitapevi.
- Burgess, E. (1925). *The growth of the city: An introduction to a reseach project*. Chicago: University of Chicago Press.
- Carter, H. (1983). *An introduction to urban historical geography*. Londra: Edward Arnold.
- Childe, G. (1982). *Tarihte neler oldu? İstanbul: Alan Yayıncılık*.
- Cihanger, D. (2014). *Çağdaş şehircilik paradigmasında kent ve kır: Yeni bir mekânsal temsil biçimine doğru*. Geleceğin Kentleri Temalı Şehircilik Kolokyum Bildiriler Kitabı, 2014.
- Ergünay, O. (1996), *Afet yönetimi nedir? nasıl olmalıdır?* Erzincan ve Dinar Deneyimleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları, Ankara, 263-268.
- Folke, C.; Carpenter, S., Walker, B., Elmqvist, T., Gunderson, L., & Holling, C. (2004). Regime shifts, resilience, and biodiversity in ecosystem management. *Annu. Rev. Ecol. Evol. Syst.* 35, 557.
- Gardner, G. (2016). *Dünyanın durumu 2016 - bir kent sürdürülebilir olabilir mi?* Türkiye İş Bankası Yayınları
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç.
- Keleş, R. (2010). *Kentleşme politikası*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- LeFebvre, H. (1970). *The urban revolution*, USA: The University of Minnesota Press.
- LeFebvre, H. (1975). *Mekânın üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- UNDRO (1982), *Shelter after disaster guidelines for assistance*, Office of The United Nation Disaster Relief Co-ordinator, Geneva.
- Weber, M. (1921). *The city*. New York: The FreePress.